

HALÁSZ PÉTER
**Az írott szó szerepe
 a moldvai csángómagyarok
 életében¹**

**Száz esztendeje született
 Lakatos Demeter csángó költő**

Amikor – bizonyára nem véletlenül éppen a Magyar Nyelv Napján – Lakatos Demeterre emlékezünk közelgő centenáriuma alkalmával, elgondolkozhatunk azon, milyen szerepe volt az anyanyelvükön többnyire írni, olvasni sem tudó csángók sorsának alakulásában az írásnak, az írott szónak? Milyen jelentősége volt az általuk hosszú évszázadokon keresztül még csak nem is ismert írott szónak a megmaradásukban, a magyar nemzet, majd Európa figyelmének felkeltésében, rájuk irányításában? Úgy gondolom, hogy az anyanyelven kimondott, vagy elénekelt, elmesélt, ráolvasott szó mindennél fontosabb számukra, hiszen őrzi a nyelvet, leírva pedig valóságos fegyverré válik, ami védi, óvja őket azokkal az erővel szemben, amik elpusztításukra, beolvasztásukra törekednek.

A Kárpát-medencén belüli magyarság XVII. századi nagy önvédelmi harcának egyik jeles személyisége, a költő Zrínyi Miklós ezzel a fohással kezdte hőskölteményét: „*Nem írom pennával, fekete téntával, de szablyám élével, ellenség vérivel, én örök híremet*”. Azok, akik nem saját hírnevük, hanem a moldvai csángók megmaradása érdekében emeltek szót, s tették, amit tehettek, körülményeik miatt *nem írhatták szablyájuk élivel, ellenség vérivel, amit írtak. Írták hát túvel és vésővel köre, bőrre, vászonra, útszéli keresztekre, templomtornyokban lakó harangokra* – ha nem is mindig szavaikat, de őseiktől öröklött, sokszor már maguk által sem értett, ám sajátjuknak érzett jelképeiket, motívumaikat. Olykor pedig írták pennával a halottbúcsúztató füzetekbe, a Vatikánba küldött, magyar papokért könyörgő levelekbe. A *nem mondhatom el senkinek – elmondom hát mindenkinek* életérzés diktálta ezeket a jeleket, írásokat. Azokat is, amiket maguk róttak, öntöttek,

hímeztek, szöttek, batikoltak anyagra és anyagba, s azokat is, amiket olyanok hoztak létre, akik sorsukat megértve, a segítség, a jobbítás szándékával ragadtak tollat, íróvesszőt, írógépet, kerestek nyomdát, fényképezőgépet, filmfelvevőt, internetet...

Számba se igen tudjuk venni őket. Hiszen ott vannak a névtelenek: a balladák, a keservesek, a halottas énekek, az apokrif imádságok indítói. Hiszen valaha, valamikor azokat is elkezdte valaki, hogy egyszer majd a XX. század során Domokos Pál Péter, Veress Sándor, Faragó József, Kallós Zoltán – és számos követőjük – leírja, magnóra vegye, CD-re, DVD-re applikálja, s felmutassa a moldvai csángómagyarok sok évszázados keserűségét, panaszkodását és persze örömét is: mindent, ami hozzátartozott az életükhöz.

Emlékeznünk kell azokra, akiket név szerint meg tudunk nevezni, s nemcsak pennájukkal, de megdobbanó szívükkel is írásba rótták a csángó sorsot.

Bandinus Márkra gondolok, aki a XVII. század közepén 43 moldvai katolikus település magyarságáról küldött hírt; a sok neves és nem egyszer névtelen misszionáriusra, akik jelentésükben, mint az idegen tájon utazó egy-egy letört ágacskaival adtak jelet az egykori Etelköz katolikus magyarságáról. És a többiek: *Zöld Péter*, a hányatott sorsú felcsíki plébános, aki a madéfalvi veszedelem után vállalta a Moldvába menekült székely néptörődék sorsát, de gondja volt arra is, hogy Erdély püspökének, Batthyány Ignácnak írt jelentésében hírt adjon a már akkor ott élő csángókról; aztán *Jerney János*, a történész, *Rubinyi Mózes*, a nyelvész, *Lükő Gábor*, a néprajztudós, *Csűry Bálint*, a nyelvjáraskutató, *Domokos Pál Péter*, *Faragó József*, *Jagamás János*, *Kallós Zoltán* népzenekutató, s mennyi nevet felsorolhatnánk még! De csak az egyedüli csángó származását, tisztelendő *Petrás Incze Jánost* említem, aki klézsei népköltészeti gyűjtésével és közléseivel megelőzte Kriza János és Erdélyi János munkásságát is. Közös vonásuk, hogy hagyománymentő munkájuk során valamennyien *felháborodtak* a csángók sorsának embertelenségén, igazságtalanságán, és nem tudták elválasztani a csángók által őrzött hagyományos kultúra kutatását attól, hogy szót emeljenek, tollat ragadjanak az érdekükben. Még a magánhangzók és a más-salhangzók tudós professzora, Csűry Bálint is kijött a sodrából megtapasztalván a csángók sorsüldözöttségét, s így fakadt ki: „a moldvai magyarság sorsa még a hagyományos magyar sorsnál is fájdalmasabb és tragikusabb magyar sors”.

¹ Elhangzott Csíkszeredában, a X. Csángó Napon, amelyre a Hargita Megyei Művelődési Központ szervezésében került sor 2011. november 13-án.

A tudósokon kívül számos költőt ismerünk a magyar irodalomban, akiket megfogott a csángó sors tragédiája, akik megéreztek a csángó sorsban, hogy „*az ember ott a legfájóbb magyar*”. Irodalmunknak ezt a megbecsülésre méltó szeletét Mirk László csíkszeredai magyartanár gyűjtötte össze. Szerzőik között megtaláljuk a magyar költészet legjobbjait, Csokonai Vitéz Mihálytól Ferenczes Istvánig.²

De sem az érzékeny lelkiismeretű poéták, sem a tudományos emberek nem rendelkeztek olyan politikai hatalommal, vagy fegyveres erővel, hogy „szabályám élivel s ellenség vérivel” küzdhetek volna a csángókért. S ha nem vonhattak kardot, tollat ragadtak hát, hogy jelt hagyjanak róluk, *leírták*, amit láttak, hallottak, tapasztaltak. Nem haszontalan elméleteket gyártottak, s bár a hamis román ideológiákba legtöbbször beleakadtak, *nem fecsérelték energiájukat* a nyilvánvaló hazugságok cáfolgatásával; csakis a tényeket írták le és hagyták ránk, mint utolsó reménységüket a palackpostát vízre eresztő hajótörtek. Valamennyien megérdemlik, hogy nemcsak a magyar nemzet, de különösen a mindinkább öntudatra ébredő csángók emlékezzenek rájuk és tiszteljék emléküket.

A 125 esztendeje meggyilkolt Petrás Incze Jánost kivéve nem volt a csángóknak olyan *közülük való* szószólójuk, aki az *írott szó erejével* szállt volna síkra érdekükben. 1911. november 19-én aztán megszületett Szabófalván az az ember, aki csángó létére, a maga tudásával és emberségével hírt tudott adni a moldvai magyar sors nyomorult állapotáról. Elszánt parasztok persze addig is akadtak a Szeret mentén, akik olykor – tudjuk, milyen eredménnyel – kaszára, kapára kaptak az igazukért; pápákhoz, püspökökhöz könyörgő közösségek elkeseredett leveleit is csokorba szedhetnénk, de azokat is inkább csak dokumentumként tarthatjuk számon.

Lakatos Demeter jó néhány versében említi, sőt hangsúlyozza moldvai születését, csángó voltát. Így benne van verseiben a csángók történelme is, persze nem a tankönyvekbe oldott história, azt Demeter csak áttételesen, mintegy másodkézből ismerhette, hiszen Moldovában, akár a többi csángómagyar, ő sem tanulhatott az iskolában népéről, nemzetéről, nemzetiségéről. Mint írja:

*Nem jártam magyar iskolába,
nem tudtam írny, olvasny,
pedig ez vult az anya nyelvem,
vele kezdtem én beszélny;(...)*

Önmagától „tanulta”, miként írja le magyarul születő verseit, sokszor küszködött a román ortográfia hálójában, északi csángó tájnyelven formálódó gondolatainak papírra vetésével. Ilyen körülmények között hogyan is ismerhette volna a magyar történelem személyiségeit, eseményeit? Egy-egy név (Attila, Árpád, Petőfi), egy-egy esemény bukkan fel a versekben. De már a csángó nép „történelme”, vagy legalábbis a szájhagyomány őrizte múltja gyakrabban kap helyet az általa írt „csángó strófák”-ban. Szülőfaluja névadójának alakját a *vínektül* hallotta emlegetni, az ő alakját támasztja föl versében.

*Szabó Jánosnak a hírt
Történelem nem üszméri,
Remélem, hogy minden magyar
Moszt megtudja, ki eléri.*

*Nem vult császár, nem vult király,
MagyareMBER egy darab vult,
Reszketett a föld hul lipett,
Úgy hallottam a vínektül.*

*Ötszáz esztendű nem játék,
Mük megőrizük a nevit,
Szabad szívünkbe bennünk marad
Mai napig a magyar hit.*

*Zavaros századok folyamán
Szabófalva büszkén áll,
Itt Moldova szívében
Mint egy gyönyörű virágszál.*

A szabófalvi költőt sokszor elbűvölte és elvarázsolta a táj, ahol a Moldova és a Szeret vize *szompollyog*. Szülőföldjéről leginkább az évszakokhoz kötődő verseiben kapunk ízelítőt. Szabófalva határának keleti részén, amely meredek, partos részen lejt a Szeret felé, bővizű forrás fakad, s az itt kiépített, szinte kultikus helyen mossa a falu népe „minden szennyest”. Tisztáló, tisztálkodó és beszélgető hely tehát a *Bonyha* nevű határrészen, a *Lűtűn* fakadó

² Az ember ott a legfájóbb magyar. Verseik a csángómagyarokról. Válogatta: Mirk László. Hargita Kiadóhivatal. Csíkszereda 2001.

Forrás, amit költőnk megénekel *Ősz a Lűtünd* című versében, mikor a táj kietlen melankóliáját ragadja meg és festi le a távol-keleti miniatúrák leheletfinom ecsetjével:

*Vájsa színit a plup levél³
nyár után,
és mind festi arany színbe
szaporán!
Nyomáson szültül⁴ a pásztor
hunyarog,
ősi szél a nádasokban
abajog.*

Persze a tavaszt és a tavaszi tájat is megverseli, s ízig-vérig alanyi költőként, mikor az évszokról ír, akkor is magáról vall, olykor meglepő könnyedséggel, pillangó szárnyalással:

*Írtam tavaszrúl eleget,
De nem éreztem melegeget;
Hóba, sárba, vízbe jártam,
Sehul virágot nem láttam –
De a tavaszt, én imádtam (...)*

A tájban természetesen mindig az embert látja, az ember alkotta, az ember formázta tájat dicséri a benne dolgozó emberrel együtt, s szinte magától értetődő, hogy ebbe az emberekkel gazdag tájba természetes módon magát is benne érzi. Már a vers címe is beszédes: *Szeretem*.

*(...) Szeretem, mikor a búza
megérik,
arany kalász a táblában
hintázik,
nop a lányoknak csúkolja
képiket,
mikor inekelve kötik
kivüket.*

*mert a természetnek fia
maradak,
falutul, néptül soha nem
szakadok.*

Lakatos Demeternek szinte minden verse egy-egy sebtében odavetett ars poetica, költői hitvallás. Nem lenne nehéz összeszedni belőlük egy csokorra való, már csak azért sem, mert ezekben érhető tetten költőnk identitása, önbecsülése, amire oly nagy szüksége volt ott, ahol a közvetlen környezet afféle bolondériának tekintette verselését, a tágabb – egyenruhás és reverendás – kör pedig, politikailag is veszélyes tevékenységet látott a magyarul (is) író, magyarországiakkal levelező, onnan látogatókat fogadó lakatos-poétában.

De a nagy magabiztosság időről időre megbicsaklik, a sokszor szólamszerű vidámság, könnyedség leple alól kitetszik a keserűség; a túlfutott optimizmus átcsap a keserűségbe, önmarcangolásba. A legelkeseredettebb a *Kár* című, nincs is a kötetében ehhez foghatóan önmegtágadó költemény.

*Kár, hogy ezekend a tájakand születtem,
És az ifjúságomat én itt megettem,*

*Kár, hogy kezdtem csángú népet énekelni,
Jobb lett volna ezt a népet elfelejteny;
Ű se tudja my vaan vele világan,
Elmaradt, mind néma madár az ágan.*

*Kár, hogy én születtem, én eszt is meglátny:
Igaz testvéreid kezdnek utálny,
És bánják, mikar akarsz felemelkedny,
Kyvánják a nemzetemet elpusztulni.
Megébrednek már eccer, de kár: készű lesz,
Utolsó csángunak a magja is elvesz!*

– írta 1974-ben, halála évében. Mintha az öreg Vörösmarty *Szózatának* lemondó keserűségét lehelnék ezek a sorok.

De ha ilyen mélyre máskor nem is süllyedt a kifelé mindig vidám, *pogocsás* Lakatos Demeter önbi-zalma, a tétova elbizonytalanodással újra és újra szembesülünk verseiben. A papokat nem szerette, s bár ellenük nem írt verset, önéletrajzából tudjuk, hogy színdarabjaiban ostorozta „*a politikusokat, gazembereket és mindenkit, még a papokat is*”. De, mintha csak ismerte volna Németh László intelmét – „ne ítélj el a templomot a papért, s az Istent a templomért” –, olykor hitet tesz, vagy legalábbis megfogalmazza bizakodását a világmindenség működését szabályozó rendet illetően. *Kinek a híri-vel?* – kérdezi a vers címével, s folytatja:

3 A nyárfá levele

4 furulyál

*Tavaszkinek a hírivel érkezik,
baracknak ky parancsol, hogy
virágozik?*

*Ky hozza a darukákat
országba,
ky tesz annya szíp illatot
virágba?*

*Ky csinálta fend a napat
és mibül;
fel van kötve egy láncval,
Ott hogy ül?*

– és így tovább: *Ky vezetiy délibábof? Ky züldíti
meg a füvet? Kynek hírivel jön a tél?* És a vers pro-
fán befejezése ellenére is megérezzük a kérdésekben
megfogalmazott transzcendenciát, a gondviselést.

Talán ebben is bizott, amikor a csángómagyarok
jövője foglalkoztatta. Már a megközelítés is mutatja
Lakatos Demeter emberi mértékét, hogy a négy román
elemivel rendelkező vajgyári lakatosmester sok ilyen-
olyan diplomával rendelkező emberen túltekintve, izig-
vérig értelmiségként, felelősséget érez a csángó népert.

*Egy nép nagyond nehezen pusztul el,
Akár ky lenne, nép nem burján-szál.
Tudja az, ki burjánt pusztít, pusztít,
Tépi, vágja, de újból kyvirít.*

*Egy nép, mind műk, tudjuk, nem burján-szál,
Ha nem jut elüre, okkor már áll,
És lehet dorsa⁵ hátra maradny,
Ez nem elenty, hogy kezd pusztulny.*

*A csángú nípisz nem egy burján-szál,
Századok folyamán, míg büszkénd áll
Barlangjába. Sehogy sem fejlődik,
És primitív módon létezik.*

Lakatos Demeter identitásának legszebb bizonyí-
téka – sok melldőngető „magyar” példát vehetne
rőla –: fiát és lányát Szabófalváról Marosvásárhelyre
küldte, hogy magyar iskolában tanulhassanak. Nem
lehetett ez olcsó multság az 1950-es évek első felé-
ben, de költőnknek mérhetetlen boldogságot jelen-
tett és büszke is volt rá.

Lakatos Demetert Domokos Pál Péterem keresztül
ismertem meg. Az ő üzenetével kerestem fel az 1970-
es évek közepén, mégpedig rafinált módon – a szom-
szédos, már néhány nemzedék óta elrománosodott,
de változatlanul csángó identitású Buteából mentem
egy odával ismerősömmel, aki szabófalvi keresztlá-
nyát készült meglátogatni. Az már akár véletlen is
lehetett – *volna* –, hogy a keresztlány családja éppen
Lakatos Demeter lábszomszédja volt, így a kíváncsi,
vagy legalábbis kíváncsivá tett szemek elől elrejtve
kereshettem föl. Demeter alapjában véve vidám, tré-
fálkozásra – vagyis *pogocsálásra* – hajlamos, tag-
baszakadt, őszbecsavarodott fejű ember volt, akivel
könnyen szót lehetett érteni, különösen, ha az ember
Domokos Pál Péterre hivatkozott. Emlékszem: ver-
seit olvasta föl, s azokra a tapintatlan látogatóira
panaszkodott, akik a fél falut végigkérdezzetik
– mert nem értik a sebes, északi csángó tájnyelvet –,
amíg, sokszor csak véletlenül, hozzá kerülnek.
Elmondta, hogy melyik szomszédja figyel, jelenti a
vendégeit, s arra kért, hogy ugyanarra távozzam,
amerre jöttem. Aztán magnómra mondta Domokos
Pál Péternek szóló üzenetét. Savanyú borára és ízes
beszédére sokáig emlékeztem...

Lakatos Demeter volt tehát az a fatörzs, ami a sok
évszázadon keresztül névtelen moldvai csángó írást
hagyók nyomán jelt adott magáról. Szerencsére vol-
tak, akik vették a jelzéseit. S ahogy a moldvai tele-
vényből felnövő tölgyfa ágakat hajt, úgy következtek
az „világond az első csángó kültű” után – miként
magát nevezte volt – a többiek. Így aztán most, száz
esztendő múltán már egy egész sereg csángó születé-
sű írástudót köszönhetünk a hagyományosan meg-
rendezett, immár X. Csángó Nap ünnepélyes alkalmán.
Hála Istennek annyian vannak, hogy csak a már
önálló kötetekkel – képzőművészeknél kiállításokkal –
bemutatkozottakra kerülhet sor egyetlen délutánon.

A hölgyekkel kezdve essék szó Petrás Máriáról.
Nem is tudom, melyik művészeti ágban adja az érté-
kesebbet: népdaléneklésben-e vagy kerámiában?
Kétségtelen, hogy ő a magyar művésztsadalomban
a legszebben éneklő kerámiaművész, és a legszebb
kerámiákat készítő énekes. A Szeret bal partján fekvő
Diószénban született, Brassóban, majd Budapesten
tanult. Sokan segítették őt nem mindennapi, sőt
különleges pályáján, de elsősorban a maga erejéből,
emberségéből, istenadta tehetségével tett szert
magyarországi és nemzetközi hírnévre. Különös
technikával készült művészi kerámiái legtöbbször a

gyermekáldás szépségétől sugárzó, teljes mivoltában csángóként megformázott istenanya jelenik meg előttünk számtalan formában.

Gábor Felícia azon az irodalmi pályázaton tűnt fel, amit a Lakatos Demeter nevét viselő Csángómagyar Kulturális Egyesület a Moldvai Magyarság folyóirattal közösen írt ki 2003-ban. Felícia immár Magyarországon él Délvidékről, ugyancsak kisebbségi sorból való párjával, két kisgyermekükkel, s könyve, a *Csángó vagyonok* azóta kibővítve is megjelent.

Perka Mihály tanár úr már az 1990-es évek elején vállalkozott rá, hogy önként jelentkező szabófalvi csángó diákokat őseik elfeledett vagy feledőben lévő nyelvére tanítsa. Emiatt némely pedagógustársa és falubelije félreértette, elítélte, sőt megrágalmazta, de a magyarországi Bethlen Gábor Alapítvány – a Lakatos Demeter Egyesület javaslatára – 1993-ban Márton Áron-díjjal tüntette ki. Perka Mihály 1938. szeptember 23-án született az úgynevezett északi csángók nagy múltú, a magyar művelődés szempontjából kiemelkedő jelentőségű településén, Szabófalván. 1957-ben Kolozsvárra, a Bolyai Tudományegyetem történelem szakára került, majd diplomáson szülőfalujába kérte magát, s ott tanított nyugdíjazásáig. Mindig is érdeklődött faluja története iránt, kereste a félremagyarázók által eltakart igazságot. Már az 1980-as években bekapcsolódott a Román Tudományos Akadémia által szervezett helytörténeti kutatásba, aminek azonban eddig csak az első két kötete jelent meg 1991-1992-ben, *Tezearul istoric al României Moldova* címmel. Perka tanár úr és élete párja – Perka Margit – bizonyára többet is tehetett, tett volna szülőfalujáért, a szabófalvi csángók múltjának, hagyományos műveltségének megismertetéséért, a falu közösségének fölemeléséért, ha az eltorzult politika és az emberi kicsinyesség nem állít gátakat értékes munkájuk elé. Ám 2011 augusztusában falujától kapott díszpolgársága jelzi, hogy Isten malmai, ha lassan is, de örölnék, s ami igazi érték, az előbb-utóbb megcsillan.

Dr. Laczkó Mihály nyugalmazott alezredes Moldva egyik legkeletibb csángó falujában, a madéfalvi veszedelem menekültjei által alapított Lábnyikban született. A faluból 13 család 1947-ben kalandos úton áttelepült Magyarországra, s ezt a kis csángó közösséget Mihály édesapja, Laczkó István vezette,

aki biztatásomra 1970-ben megírta élettörténetét. Fia barátságát már úgy örököltem az édesapjától, aztán együtt alapítottuk a Lakatos Demeter Egyesületet, s nagy örömmre az utóbb alezredesi rangba került csángó ember – a Nemzetvédelmi Egyetem tanszékvezető helyettese, a hadtudományok kandidátusa – folytatta édesapja önéletíró tevékenységét, és vaskos kötetben dolgozta fel a XX. század derekán Baranya megyébe került csángó családok sorsát, amit 2004-ben, *Észre sem vettük, magyarok lettünk* címmel jelentetett meg Egyházaskozár önkormányzata. Laczkó Mihály 1997-ben összeszedte az egykori 13 család leszármazottait, és valamennyi áttelepült nevének feltüntetésével, Lábnyikban díszes tábla állításával emlékeztek az ötven esztendővel korábbi eseményre. Tehát ők is írással, a felsorolt nevekkel hagyta jelet múltjukról és létükről.

A Klézse szomszédságában lévő Somoskán, 1943-ban született Demse Márton azon kevés Moldvában született, Erdélyben diplomázott pedagógus közé tartozik, akik – mint Perka Mihály vagy a pusztinai Becze József – a diploma megszerzése után visszamentek szülőföldjükre, hogy – ha magyar szóval nem is lehet, legalább – magyar lélekkel tanítsák csángó testvéreik gyermekeit. Erről azonban szó sem lehetett az akkori Romániában, s arra kényszerültek, hogy vagy részt vesznek saját népük nyelvének kitépésében, vagy elmenekülnek a pályáról. Demse Marci ez utóbbit választotta, s a fényes tekintetű kicsi csángó gyermekek szabadszárnyalású tanítása helyett több száz lóerős mozdonyokat vezetett kötött pályájukon föl s alá. Ha elgondolom, hogy versei, karcolatai, balladaszerű látomásai a ki tudja hány kilométeres sebességgel száguldó masztodon vezetőfülkéjében fogantak, lúdbőrös lesz a hátam. Demse Márton azonban megúsza a mozdonyvezetést kisiklás nélkül, ám kisiklott az élete, kisiklott a pedagógusi pályája, kisiklott a házassága, kisiklott egy értelmiségi pályára indult csángó ember sorsa. Demse Márton 1990 decembere óta Budapesten hallgatja a csángóföldi híreket. Ő is egyik alapítója a Lakatos Demeter Egyesületnek, s versek, cikkek, könyvek⁶ szerzőjeként nem általános iskolás, de még csak nem is középiskolás fokon tanítja a magyarságnak a csángó sors tanulságait.

A pusztinai dr. Nyisztor Tinka a világ egyetlen néprajzból doktorált csángó személyisége, aki számos tudományos tanulmány, a csángók táplálkozásáról készült doktori disszertáció mellett *Csángó*

6 *Csángóküzdelem*. Hargita Kiadó. Csíkszereda 2005.; *Somoskai tél*. Zelegor Kiadó. Kézdivásárhely 2007

galuska címmel jelentette meg moldvai magyar étkezési hagyományokat és recepteket tartalmazó kötetét,⁷ s hamarosan talán a csángóktól oly ritka szociográfiai írásait is kötetbe rendezi. Más műfajt – de nem más világot – képvisel a Magyarfaluban született Iancu Laura ugyancsak diplomás, doktori disszertációja megvédésének küszöbén álló néprajzkutató, költő. Számos kötete nemcsak falujának mesekincsét, fotókon őrzött hagyományvilágát, lakóinak mai gondolatvilágát őrzi, a *földi élet* valóságának *égi mását* is megfogalmazza leheletfinom megérzéseit a költészet drágakövébe foglaló verseiben, s újabban prózájában.⁸ A klézsei Duma- István András ugyancsak költő – a fogalom hagyományos értelmében –, sőt tán azt mondhatnánk, ő az „igazibb”, hiszen a csángó sorsot felmutató versei mellett történelmükre, művészetükre, mitológiájukra vonatkozó gondolatait is látomásain átszűrve vetíti elénk.⁹ Mindhárman azok közé a különböző helyekről, eltérő utakon érkező csángó értelmiséghez tar-

toznak, akik az írással való szolgálat mellett közvetlenül is képviselik a csángók érdekeit, szervezik a csángó sors alakulását. Mintha elődeik számos nemzedéknek évszázados elmaradását akarnák pótolni, legtöbbször egyéb foglalkozások, sőt szolgálatok mellett tesznek hitet írásaikban – olykor egyszerre: lírában és tudományban – a csángó megmaradás mellett.

Az előbb említetteket is ideszámítva az a közös bennük, hogy *elindultak és példát mutatva haladnak a felelős értelmiséggé válás útján*. Rájuk a moldvai magyaroknak olyan szükségük van, mint egy falat kenyérre. Közülük való, őket szolgáló értelmiséggé váltak. Akik nemcsak a kenyérkereset eszközének tekintik diplomájukat, hanem önvédelmi, közösségvédelmi fegyvernek is. Sőt, még ennél is többet tudnak fölmutatni ebben a szolgálatban: könyveikkel, szobraikkal, rajzaikkal, DVD-lemezeikkel – életük és munkásságuk példájával – olyan nyomot hagynak maguk után, amin mások is követhetik őket.

Kalagor, faluszéli régi kút

7 Pákozdi Judittal. Babér Kiadó. Budapest 2009.

8 *Johófiú Jankó*. Magyarfalusi csángó népmesék és más elbeszélések. Somhegyi Kft. Velence 2002.; *Magyarfalusi emlékek*. MTA Néprajzi Kutatóintézet. Budapest 2005.; verseskötetek: *Pár csángó szó*. Hargita Kiadó. Csíkszereda 2004.; *Karmaiból kihullajt*.

Magyar Napló. Budapest 2007.; valamint *Szeretföld* (elbeszélés) Magyar Napló. Budapest 2011.

9 *Én országom Moldova*. Hargita Kiadó. Csíkszereda 2000.; *Csángó mitológia*. Havas Kiadó. Kézdivásárhely 2005.; *Csánglia*. Zelegor Kiadó. Kézdivásárhely 2010.